

İnternet 'yaşam-dünyası'nı nasıl ele geçirdi?

Emek Erez

21.05.2023

İçindekiler

Mümkün Gelecek	3
'Yaşam-Dünyası'	3
Biyometrik İşlemler	4
Kaynaklar	5

Kapitalizmin yaşamın her yerinde egemen olduğu, tüm uzuvlarımızı denetlemeye çalıştığı bir çağda yaşıyoruz ve bu durum sadece insan bedeni için değil yeryüzünün bedeni için de geçerli. Jonathan Crary, “7/24 Geç Kapitalizm ve Uykuların Sonu” (2015) adlı kitabında, insan türünün sistem tarafından 7/24 sömürsünü ifşa ediyor, kapitalizmin uyku zamanını nasıl çalışma ve tüketim odaklı dönüştürdüğünü açığa çıkarıyordu. Ona göre; “7/24 pazarlar ile kesintisiz çalışmaya ve tüketime yönelik bir küresel alt yapı yerleşik hale gelmişti ve şimdide bunlara iyi uyan bir insan özne yapım aşamasındaydı.”

Geldiğimiz süreçte “bunlara iyi uyan insan özne”nin yaratıldığını görebiliyoruz. Özellikle dijital kapitalizm aşamasında insan sadece çalışarak veya tüketerek değil, dijital ağların parçası olarak da 7/24 sisteminin içinde çünkü bunun anlamı her saniye şirketlere kazandırmak ve bu da Crary’nin bahsettiği özne inşasının gerçekleştiğini gösteriyor fikrimce.

Jonathan Crary, Tuncay Birkan çevirisiyle, Metis Yayınları basılan, “Yeryüzü Yakılıp Yıkılırken ‘Dijital Çağdan Kapitalizm-Sonrası Dünyaya’” adlı kitabında da kapitalizmin yaşam üzerindeki tahakkümünü bir kez daha ifşa ediyor. Dijital çağ ve kapitalizm ilişkisini tarihsel bir hatta ele alırken kapitalizm sonrası dünyaya dair de düşünüyor. Kapitalizmin, doğanın, insanın, hayvanın bedeninin adeta bir savaş yeri haline getirdiğine dikkat çekiyor ancak onu sabit bir değişmez olarak görmenin de önüne geçiyor fikrimce çünkü bu algının nasıl yerleştiğini hatırlatıyor.

Mümkün Gelecek

Crary’nin mümkün gelecek tanımı olarak görebileceğimiz cümleleri daha kitabın en başında karşımıza çıkıyor: “Gezegelimizde yaşanabilir, müşterek bir gelecek olacaksa, fişi çekilip 7/24 kapitalizmin dünya-yıkıcı sistem ve operasyonlarıyla bağlantısı koparılmış, çevrimdışı bir gelecek olacak.” Crary’nin metin boyunca sorunsallaştırdığı, “internet kompleksi” bu tanımla yakından ilişkili çünkü 7/24 sistemi sürdürmenin başat aktörlerinden biri bu ve çoğunlukla kapitalizmle bağı yokmuş yanılısamıyla işliyor, yazarın işaret ettiği gibi “internet kompleksi”nin toplumsal ve çevresel yıkım getirdiğini seziyoruz ancak sineye çekiyoruz. Oysa şöyle bir gerçek var: “Halkın kullandığı dijital araç ve hizmetler her yerde ulu-saşı şirketlerin, istihbarat teşkilatlarının, suç kartellerinin ve sosyopat milyarder seçkinlerin iktidarına tabi.”

Dijital çağ eleştirilerini takip edenler için bu yeni bir bilgi değil ve bana kalırsa Crary’nin meseleyi burada bırakmaması da kitabı farklı kılan yanlardan. Düşünürün, dijital kapitalizmin topluca hareket etme ve eyleme kabiliyetini nasıl aşındırdığı, bizleri nasıl şirketlerin dolabına hapsettiği konusundaki bahsi, son yıllarda dünyadaki eylemsizlik hakkında da fikir veriyor bana kalırsa çünkü “anlık kopuş hareketleri”ne rastlasak da kalıcı, deneyim yaratan eylemlere sık rastlamıyoruz bundan dolayı yazıda “internet kompleksi”nin bu boyutuna yoğunlaşacağız.

‘Yaşam-Dünyası’

Düşünüre göre “internet kompleksi”; “genişleyip toplandıkça hayatımızın gittikçe daha çok yönü dijital ağların protokollerine dahil ediliyor. İşin felaket yanı, dostluk, sevgi, topluluk, şefkat, arzunun görkemi ve kuşkularla acıların paylaşımı ile onulmaz bir bağdaşmazlık olması. Bunların çoğu çevrimiçiye girdiklerinde yok oluyor...” Tüm bunların yokluğu insan bedeninin kendine özgü yanlarını kaybetmesini, başkasıyla ilişkisinin aşınmasını, birlikte eyleme kabiliyetini, topluluk duygusunu yitirmesini getiriyor.

Crary bu durumu “yaşam-dünyası” kavramıyla tartışıyor bu dünya; “bireylerin bir topluluk ortamında buluşmalarından; günün, çalışma ve dinlenmenin ritimlerinin damgasını vurduğu bir bir-araya gelişten kaynaklanan algı düzenleme ve ayarlamalarınca sürekli olarak yeniden yaratılır. Topluluk ve demokrasinin mümkün olabilmesi için buluşmanın, Husserl’in tabiriyle ‘başkalarıyla fiili temas’ın elzem olduğunu savunan birçok kişi vardır...” “İnternet kompleksi”nin elimizden aldığı şeylerden birinin “yaşam-dünyası”nda bir-araya gelip, karşılaşmalar yaratıp, bunun getirdiği ortaklık duygusuyla toplulukla birlikte hareket ederek, kapitalist bireyciliğe karşı biz duygusunu tesis etmek ve demokrasi imkânını sürdürmek olduğu söylenebilir.

Zira kitabın tabiriyle “buluşma”lar önemlidir. Şu örneği veriyor Crary; “Belde toplantısı, bazılarında modası geçmiş bir antikalık gibi gelecek olsa da, yüz yüze karar alma süreçlerine dayalı doğrudan demokrasinin bir diğer tezahürüydü; burada insanlar kendilerini hiyerarşik olmayan bir düzen içerisinde açıkça ortaya koyabiliyorlardı.” Bugün belde toplantısının yerini genellikle twitter sohbet odaları veya başka uygulamaların, karşılaşma yanılması yaratan benzer pratikleri aldı. Oysa “yaşam-dünyası”nda bir topluluk olarak hareket edebilmek için, gözün, yüzün, direkt duyduğumuz sesin kısacası, yüz yüze temasın bir önemi var.

Biyometrik İşlemler

Karşılaşmalar ve yüz yüze buluşmaların denetiminin de “internet kompleksi”yle ilişkisi kuruluyor metinde çünkü insan türünün her türlü davranışını, tepkisini nicel bilgi haline getiren biyometrik işlemlerin ve başka tekniklerin kullanıldığı bir zamanda yaşıyoruz. Bu işlemlerin gözetim kapitalizmi, güvenlik-istihbarat konuları ekseninde ele alındığı tartışmalar da var ancak Crary’ye göre iş bununla kalmıyor, o şu kısma dikkat çekiyor; “öznelere arası bir yaşam-dünyasını mümkün kılan ve ayakta tutan şeylerin, sesin, yüzün ve bakışın kaderiyle ilgileniyorum. Kapitalizm bunları bireyin özen ve empati gösterme veya topluluk oluşturma yeteneğini zayıflatma işinin bir parçası olarak sahiplenip kullanmayı gerektirir. Biyometri, insanları makine sistemleriyle arayüz oluşturmaya alıştırmaya yönelik kapsamlı girişimi daha da ileri taşımaktadır.” Crary’nin bu bağlamda yürüttüğü tartışmayı kısaca ifade etmek gerekirse, yüzümüz-gözümüz kapitalizmin tahakkümü altında demek abartı olmayacaktır.

Mesela, “göz takibi” adı verilen sistem dikkat ekonomisi çalışmalarıyla birleşerek, şeylere veya öznelere bakışımızın yönlendirildiği, kapitalist sömürünün parçası olduğumuz bir yaşamı dayatıyor. Düşünür şuna dikkat çekiyor; “Birçok kişi, göz takibini baktığımız şeylerin ayrıntılarını saptayıp arşivleyen, davetsiz misafir kabilinden bir biyometrik gözetleme biçimi zanneder. Ama bireyler ve kişisel temayülleri hakkında casusluk yapmak ana amaçlarından biri değildir. Daha ziyade nüfusun hedef alınan kesimi arasındaki büyük ölçekli düzenlilikleri keşfetmek ve toplanan bilgiyi finansallaştırmak amaçlanır.” Böylece, bakışımızın nereye odaklanıp nereden uzaklaştığı hakkında bilgi sahibi olunur ve bakışın verisi finansın bir parçası haline getirilmiş olur. Bu veriyle düzenlenen “cazip görsellikler”le gözümüzün neyi göreceği belirlenir, kapitalist tüketim düzeni, “seçimi biz yapıyoruz, özerk davranıyoruz, yanılması muhafaza ederken bizi bir şey bakmaya veya onu satın almaya yönlendirmektedir.” Bu bahsettiğimiz “göz takibi”nin sadece tüketimle ilgili boyutu, kitapta kapitalizmin bakışımızı nasıl denetlenebilir hale getirdiğini gösteren, göz göze teması nasıl etkilediğini hatırlatan pek çok tartışma var.

Ayrıca, “yüz kodları”, “gülümseme analizleri” gibi pek çok teknik, başkasıyla ilişkimizin ilk karşılaşma ânını yaratan, konuştuğumuz yer olan yüzümüz de Crary’nin tabiriyle, “duygulanımsal bilgi işlemi”ne tabi tutularak mekanikleştiriliyor. En başta söylediğimiz gibi kapitalizmin teknikleri tüm uzuvlarımızı tehdit ediyor, sosyal ağlar ve “internet kompleksi”yle çevrili olduğumuz dünya, yüzü, kendi “zamansal derinliği” içinde görmemizi imkânsız kılıyor, duyguların dışı vurum alanı olan çehremizi bir veriye dönüştürüyor. Bu durum yine insanın en önemli iletişim aracı olan sesi de etkiliyor; “makine sesleri gittikçe yaygınlaşırken, cansız, taklit sesler ile kanlı canlı bir insanın çıkardığı sesleri ayırt etme hassasiyetimizi kaybediyoruz.” Konuşmanın insani ilişkiler açısından önemi düşünülürken bunun ne denli yıkıcı olduğu kavranabiliyor.

Tüm bunlar “yaşam-dünyası”nda yapıp etmelerimizi, müşterek hareket etme kabiliyetimizi aşındırıyor. “İnternet kompleksi”yle belki bir kere daha “insanın ölümü”nü ilan ediyoruz. İşin trajik yanı tüm bunları görmezden gelmemiz, kapitalist makinenin işleyişini doğallaştırmamız ki Crary’nin cümlelerine başvurursak sorunun boyutunu daha iyi anlayabiliriz: “Mesele, makine gibi olmamız veya davranışlarımızın sahici olmaması filan değil. Bir ihtimam veya mahrem düşünce nesnesi olarak bir başkasının bakışını veya sesini kendimize çekme yeteneğini, hatta merakını kaybetmenin eşliğinde olmamız asıl mesele.”

“İnternet kompleksi” yaşamı, bağ kurma yetimizi, bir-araya gelip değiştirme gücümüzü elimizden almaya devam ediyor. Kapitalizm, doğanın ve insanın en ince ayrıntısına kadar finansallaştırılmasını, yıkımını sürdürüyor ve bu bize iç açıcı bir gelecek tahayyülü sunmuyor. Ayrıca, Crary’ye göre; “Kapitalizm-

sonrası dünyanın eşiği çok uzakta değil, en fazla yirmi otuz yılı kalmıştır” ve bugünden mücadele etmeye başlanmazsa, “kapitalizm sonrası da bölgesel despotizmelerin hükmünde yeni bir barbarlık alanı olacak, daha da beteri kıtlık hayal bile edilemeyecek vahşilikte biçimlere bürünecektir.” Şimdinin zamanında sıkışıp kaldığımız, ortak hareket etme kabiliyetimizin çalındığı bir zamanda tüm bunları aşip, çevrimdışı “yaşam-dünyası”nda eylemeye başlamazsak geleceğimizi de teslim etmiş olacağız. Bu bakışı abartılmış bulanlar olabilir ama unutmayalım ki “internet kompleksi”nin en iyi yaptığı şey kendisinin meşruluğunu sinsice kabul ettirmek. Tüm bunları bilsek bile çevrimiçinde devam etmemiz de bunun en açık göstergesi.

Crary’nin uyarı niteliğindeki, “Yeryüzü Yakılıp Yıkılırken ‘Dijital Çağdan Kapitalizm-Sonrası Dünyaya’” metninde işaret edilenleri düşünmeli fikrimce ki kitapta harekete geçmek soyut bir duruma işaret etmiyor, şu an hepimize düşen görevlerden de bahsediliyor. Düşünür meselesini tartışırken hiç taviz vermiyor ve haksız demek çok zor, son olarak ekleyeceğim şu cümlelerde olduğu gibi:

“Gezegenin geleceğinin, insan ve hayvan hayatının bekasının eşi görülmemiş bir tehlike altında olduğu böyle bir zamanda, bu kadar çok insanın kendilerini gönüllü olarak bir toplumsız şirket tarafından yapılmış ruhsuz dijital dolaplara kapatması acayip bir şeydir. Farklı bir dünyaya giden yollar internet arama motoruyla bulunmaz.”

Kaynaklar

Crary, J., (2015), “7/24 Geç Kapitalizm ve Uykuların Sonu”, (Çev. Nedim Çatlı), Metis Yayınları.

Anarşist Kütüphane



Emek Erez
İnternet 'yaşam-dünyası'nı nasıl ele geçirdi?
21.05.2023

22.05.2023 tarihinde şuradan alındı: kisadalga.net

tr.anarchistlibraries.net